

DAVLAT VA NODAVLAT SUD EKSPERTIZA EKSPERTIZA FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISH

Medetbaeva Aqsungul Sharapatdinovna

Adliya vazirligi huzuridagi Yuridik kadrlarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti o'qituvchisi. Adliya vazirligi huzuridagi X.Sulaymonova nomidagi Respublika sud ekspertiza markazi, Sud ekspertiza ilmiy-tadqiqot instituti tayanch doktoranti
aksumedetbaeva@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17412224>

So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasi sud-huquq tizimini modernizatsiya qilish, adolat tamoyillarini to'liq ta'minlash hamda fuqarolarning konstitutsiyaviy huquq va erkinliklarini himoya qilish borasida chuqur tizimli islohotlarni amalga oshirmoqda. Ushbu islohotlarning eng muhim yo'nalishlaridan biri — **sud ekspertiza faoliyatini takomillashtirish, ilmiy asoslash va zamonaviy texnologiyalarni joriy etish** hisoblanadi. Chunki ekspertiza xulosasi — sud qarorining qonuniyligi, asoslanganligi va xolisligining eng muhim manbalaridan biridir.

Sud-ekspertlik faoliyati nafaqat texnik va ilmiy jihatdan, balki **inson huquqlari, adolat va qonun ustuvorligini ta'minlashga xizmat qiluvchi huquqiy mexanizm** sifatida qaraladi. Shu boisdan, O'zbekistonda davlat va nodavlat ekspertiza institutlarini muvofiqlashtirish, ularning vakolatlarini aniq belgilash, raqamli texnologiyalar orqali ularning faoliyatini oshkora qilish masalalari davlat siyosati darajasida belgilab qo'yildi.

Huquqiy asoslar va davlat siyosatiga to'xtaladigan bo'lsak, so'nggi yillarda ushbu soha bo'yicha bir qator normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilindi:

- **2019-yil 17-yanvardagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-4125-sonli Qarori** "Sud-ekspertlik faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"¹ islohatlarda nodavlat sud-ekspertiza tashkilotlari tomonidan o'tkazilishiga ruxsat berilgan sud ekspertizalari turlarining ro'yhati ko'rsatilgan bo'lib, 55 ta sud ekspertiza turlari bo'yicha o'z ishlarini amalga oshira oladi va shu boisdan nodavlat sud-ekspertiza tashkilotlarining sud ekspertlari uchun qayta tayyorlash va malaka oshirish kurslari tashkil etiladigan davlat muassasalari etib O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi huzuridagi X. Sulaymonova nomidagi Respublika sud ekspertizasi markazi, O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi huzuridagi Yuridik kadrlarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti belgilandi.
- **2020-yil 24-martdagi Vazirlar Mahkamasining 180-sonli Qarori** "Nodavlat sud-ekspertiza tashkilotlari faoliyatini tashkil etish bo'yicha nizomlarni tasdiqlash haqida"² — **nodavlat sud-ekspertiza tashkiloti** — bu yuridik shaxs bo'lib, fuqarolik, jinoyat, iqtisodiy va ma'muriy ishlar bo'yicha sud ekspertizasini o'tkazadi. Tashkilotda sertifikatga ega sud ekspertlari ishlaydi, rahbar faqat sud eksperti bo'lishi mumkin. U davlat ekspertiza muassasalari bilan teng huquq va majburiyatlarga ega hamda faqat ekspertiza faoliyati bilan shug'ullanishi mumkin. Nomida "nodavlat sud-ekspertiza tashkiloti" degan so'z bo'lishi shart.
- **2023-yil 7-martdagi 3422-sonli "Nodavlat sud-ekspertiza tashkilotlari sud ekspertlarining kasb etikasi qoidalarini tasdiqlash haqida" gi Adliya vazirining buyrug'i** — nodavlat sud-ekspertiza tashkilotlari sud ekspertlarining kasb etikasi, sud ekspertlari

¹ <https://lex.uz/docs/-4172023#-4173836>

² <https://lex.uz/uz/docs/-4774077>

faoliyatini amalga oshirishning asosiy prinsiplari, sud ekspertlarining kasb etikasiga qo'yiladigan talablar amalga oshiriladi.³

- **2025-yil 8-sentabrdagi PQ-270-son Qarori** — “Sud-ekspertlik faoliyatini yanada takomillashtirish va sohaga zamonaviy texnologiyalarni keng joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida” qabul qilindi.⁴

Mazkur hujjatlar sohaga yangi yondashuvni olib kirdi. Jumladan, PQ-270-son qaroriga muvofiq, 2025–2027-yillarda:

- ekspertiza faoliyati **to'liq raqamlashtiriladi**;
- **“E-ekspertiza”** yagona elektron platformasi ishga tushiriladi;
- **sun'iy intellekt asosida avtomatik tahlil tizimlari** joriy qilinadi;
- **nodavlat sud ekspertiza markazlari** faoliyati kengaytiriladi va ularning ulushi 5 barobarga oshiriladi;
- **kriptoaktivlar, raqamli tasvir, ovoz va video tahlili, intellektual mulk** sohasida yangi ekspertiza yo'nalishlari yaratiladi.

Bu islohotlar O'zbekistonni mintaqada sud-ekspertlik faoliyatini modernizatsiya qilayotgan ilg'or davlatlardan biriga aylantiradi. Shu bilan birga, mustaqil nodavlat ekspertiza markazlari ham tashkil etilmoqda, bu esa dalillarni tahlil qilishda **xolislik, tezkorlik va ishonchlilikni oshirishga** xizmat qilmoqda.

Jahon miqyosida sud-ekspertlik faoliyatini takomillashtirish bo'yicha yetakchi tashkilotlar — **ENFSI (European Network of Forensic Science Institutes)**,⁵ **ASTM International**,⁶ **ISO/IEC 17025**⁷ standartlari asosida akkreditatsiya tizimlarini yo'lga qo'ygan.

Amerikalik mutaxassis **Ken Zatyko (U.S. Department of Justice, Digital forensics division)** raqamli dalillar bilan ishlashda **“Chain of custody”** tamoyiliga qat'iy rioya etish, ya'ni dalilning har bir bosqichdagi harakatini elektron tarzda qayd etish zarurligini urg'ulagan.⁸ O'zbekistonda bu mexanizm **“E-ekspertiza”** platformasi orqali amalda joriy etilmoqda. Nodavlat sud ekspertizasi O'zbekiston uchun quyidagi yo'nalishlarda ijobiy natijalar beradi:

a) Sud jarayonlarining tezlashuvi

Davlat ekspertiza muassasalarida ortiqcha yuklama kamayadi, natijada ishlar tezroq ko'rib chiqiladi. Bu esa sudlarning samaradorligini oshiradi va fuqarolarning adolatga bo'lgan ishonchini mustahkamlaydi.

b) Mustaqil xulosa orqali adolatni ta'minlash

Bir nizo yuzasidan davlat va nodavlat ekspertlarining mustaqil fikrlarini taqqoslash imkoniyati yaratiladi. Bu sudni yanada asosli va xolis qaror qabul qilishga undaydi.

c) Yangi ish o'rinlari va ilmiy kadrlar tayyorlash

Xususiy sektorning kengayishi natijasida yangi kasbiy yo'nalishlar, malaka oshirish kurslari va ilmiy-tadqiqot loyihalari paydo bo'ladi. Bu esa yosh mutaxassislar uchun yangi imkoniyatlar yaratadi.

³ <https://www.lex.uz/uz/docs/-6401202>

⁴ <https://lex.uz/uz/docs/7717938>

⁵ <https://enfsi.eu/>

⁶ <https://www.astm.org/>

⁷ <https://pqm-online.com/assets/files/pubs/translations/std/iso-mek-17025-2017.pdf>

⁸ Zatyko, Ken. “Commentary: Defining Digital Forensics.” Forensic Magazine, 2007.

Nodavlat sud ekspertizasi O'zbekistonda huquqiy davlatni mustahkamlash, sud jarayonlarining shaffofligi va adolatini ta'minlash yo'lida muhim bosqich hisoblanadi.

Ushbu tizim:

- davlat monopoliyasini kamaytiradi,
- sog'lom raqobatni shakllantiradi,
- xalqaro standartlarga yaqinlashishni ta'minlaydi,
- sud adolatining kafolati sifatida xizmat qiladi.

Shunday qilib, nodavlat sud ekspertizasining rivojlanishi O'zbekiston uchun **huquqiy barqarorlik, iqtisodiy samaradorlik va adolatli jamiyat qurishning zamonaviy modelini** shakllantirishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-4125-sonli "Sud-ekspertlik faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" qarori <https://lex.uz/docs/-4172023#-4173836>
2. Vazirlar Mahkamasining 180-sonli "Nodavlat sud-ekspertiza tashkilotlari faoliyatini tashkil etish bo'yicha nizomlarni tasdiqlash haqida" qarori <https://lex.uz/uz/docs/-4774077>
3. Adliya vazirining 3422-sonli "Nodavlat sud-ekspertiza tashkilotlari sud ekspertlarining kasb etikasi qoidalarini tasdiqlash haqida" gi buyrug'i <https://www.lex.uz/uz/docs/-6401202>
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-270-sonli "Sud-ekspertlik faoliyatini yanada takomillashtirish va sohaga zamonaviy texnologiyalarni keng joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida" qarori <https://lex.uz/uz/docs/7717938>
5. <https://enfsi.eu/>
6. <https://www.astm.org/>
7. Международный стандарт ISO/IEC 17025:2017. Общие требования к компетентности испытательных и калибровочных лабораторий /А. Горбунов. 2017. <https://pqm online.com/assets/files/pubs/translations/std/iso-mek-17025-2017.pdf>
8. Zatyko, Ken. "Commentary: Defining Digital Forensics." Forensic Magazine, 2007.